

Analyzing the socialization position in the high school social sciences textbooks based on the educational ideas of Motahari

Seyyed Mohammad Ali Mirjalili, Ahmad Ali Foroughi Abari, Azar Gholizadeh, M.Hosein Yarmohammadian

¹ Ph.D Student, Department of Educational Sciences, Isfahan(khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

² Associate Professor, Department Of Educational Sciences, Isfahan(khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

³ Associate Professor, Department Of Management and Planning of Cultural Affairs, Isfahan(khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

⁴ Professor, Health Management and Economics Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

Abstract

This article deals with socialization in high school social sciences' textbooks. We propose an examine use of Motahari educational ideas about socialization in textbooks. Motahari, as an intellectual leader, has an important role in explaining basic concepts of Islamic revolution of Iran. Motahari's books and high school social sciences textbooks as statistical society and on census method, were studied based on paragraph unit analysis. We applied a mixed method of content analysis. For discovering components of socialization, we used qualitative method for content analyzing of Motahari's books and find four components: social belonging; social responsibility; dialogue and communication, and critical thinking that extracted from thirteen categories. Then, by using a coding frame based on these components and categories, we use quantitative content analysis to obtain if these used in the social sciences textbooks based on exploratory factor analysis. Results show that there aren't these components in many lessons of textbooks. Some of these results related to the educational aims of these books, because in these textbooks, students introduce with sociology discipline; but some related to weakness of consideration.

Keywords: content analysis, high school, Motahari, social science textbooks, socialization

تحلیل جایگاه جامعه‌پذیری در کتب علوم اجتماعی دوره متوسطه بر اساس آراء تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری

سیدمحمدعلی میرجلیلی، احمدعلی فروغی ابری*، آذر قلی‌زاده، محمدحسین یارمحمدیان

^۱ دانش‌آموخته دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، گروه علوم تربیتی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

^۲ دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

^۳ استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی امور فرهنگی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

^۴ استاد مرکز تحقیقات مدیریت و اقتصاد سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

این پژوهش به دنبال بررسی جامعه‌پذیری در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه بر اساس آرای شهید مطهری بوده است. کتب شهید مطهری و چهار کتاب علوم اجتماعی دوره متوسطه به‌عنوان جامعه آماری و به شیوه تمام‌شماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و واحد تحلیل پاراگراف بوده است. بر اساس یک روش ترکیبی، از روش تحلیل محتوای کیفی برای بررسی آرای شهید مطهری استفاده شد. به‌منظور تأمین روایی چک‌لیست از نظر متخصصان و ممیزی بیرونی و برای پایایی ابزار از سنجش همبستگی درونی یافته‌ها در کتاب‌های مختلف استفاده شد. چهار بعد اصلی احساس تعلق اجتماعی، پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری، گفتگو و ارتباطات اجتماعی و سنجش‌گرانه اندیشی و سیزده مقوله زیرین استخراج گردید. سپس، بر اساس چارچوب کدگذاری بر مبنای مؤلفه‌ها و مقولات مستخرج از تحلیل کیفی، به بررسی میزان استفاده از این مؤلفه‌ها با قابلیت‌های روش تحلیل عاملی اکتشافی و با نرم‌افزار PASW²⁰ در کتب درسی علوم اجتماعی پرداخته شد. نتایج حاصل نشان می‌دهد در بسیاری از دروس این کتب، مؤلفه‌های مذکور مورد توجه قرار نگرفته است. بخشی از این نتایج به ماهیت دروس جامعه‌شناسی که در مورد آشنایی با این رشته است مربوط است، ولی بخشی نیز حاکی از کم‌توجهی به این آموزه‌ها در تدوین کتب درسی مرتبط است.

واژه‌های کلیدی: آموزش متوسطه، تحلیل محتوا، جامعه‌پذیری، شهید مطهری، کتب درسی علوم اجتماعی

مقدمه

فعالیت‌های یاددهی-یادگیری و ارزشیابی آنها بر مبنای کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد، این اهمیت دو چندان می‌گردد (Aghili & et al, 2009: 68).

با توجه به جایگاه و اهمیت کتب درسی، تدوین محتوای مطلوب و مرتبط با آرمان‌های هر جامعه‌ای، یکی از اساسی‌ترین چالش‌ها و مسائل برای هر نظام آموزشی است و محتوای مطلوب نقشی کلیدی در تحقق اهداف کلان نظام آموزشی دارد.

تألیف کتاب درسی مطلوب، همانند انجام دادن پژوهش علمی، به برنامه‌ریزی و طراحی دقیق قبلی نیازمند است (Yarmohammadian & et al, 2009: 37). معمولاً در تدوین هر کتاب درسی از معیارهایی تعریف شده و استانداردی که پس سال‌ها تجربه و ارزشیابی مستمر به دست آمده است، استفاده می‌شود (Ghaemi & et al, 2015: 55) و اگر برنامه‌های درسی و محتوای کتاب‌های مربوط به برنامه هماهنگ و همسو با اهداف کلی و جزئی یک نظام نباشد، نمی‌توان نسبت به تحقق هدف‌های مورد انتظار امید داشت. در نظام آموزش و پرورش ایران، کتاب درسی تنها وسیله آموزشی است که در اختیار معلم قرار دارد و فرایند تدریس و یادگیری صرفاً با اتکا به محتوای کتاب‌ها و ارزش‌های مطرح شده در آن صورت می‌گیرد و نیز انواع ارزشیابی‌های تحصیلی و امتحانات و گزینش‌های متعدد بر اساس محتوای کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد (Homaei & Mortazavi, 2000:2)؛ بنابراین باید به نقش کلیدی کتاب‌های درسی با دقت و علمی پرداخته شود.

وقوع انقلاب اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از انقلاب‌های ارزش‌مدار در قرن بیستم، حاوی جهت‌گیری‌های ارزشی خاص و نوینی بوده است که تأثیرش را بر کلیه نهادهای حاکم بر این جغرافیا در پی داشته است؛ بنابراین نهاد آموزش و پرورش نیز به‌عنوان نهادی پیشرو در امر تعلیم و آماده‌سازی منابع انسانی مناسب و متناسب برای این نظام سیاسی و فرهنگی جدید، به تحولاتی جدید و جدی نیاز

فرآیند تبدیل فرد به‌عنوان یک عضو از جامعه، درعین حال که از همان ابتدای تولد انجام می‌پذیرد، اما امری متقن و گریزناپذیر نیست. این فرایند دائمی که فرد از طریق آن آموزش می‌بیند و آموخته‌هایش نهادینه می‌شوند، جامعه‌پذیری نامیده می‌شود. گیدنز (Giddens, 2011) آن را فرایندی می‌داند که کودکان، یا سایر اعضای جدید جامعه، روش زندگی جامعه خویش را می‌آموزند. به زعم وی، جامعه‌پذیری مجرای اصلی و اساسی انتقال فرهنگ در طول زمان و بین نسل‌ها است. شارون (Sharon, 2011) نیز معتقد است جامعه‌پذیری مردم را وادار می‌کند که احساس کنند جزئی از یک اجتماع هستند و احساس تعهد نسبت به اطاعت از افرادی را که نماینده‌ی آن اجتماع هستند در آنها به وجود می‌آورد. درواقع حضور در محیط‌های مختلف، امکان مواجهه با نهادهای مختلف را فراهم می‌سازد. نهادهایی که کارکردشان، اجتماعی کردن افراد هست. ریواس-دراک (Rivas-Drake, 2011) وظیفه نهادهای اجتماعی کننده را شکل دادن به افکار، رفتار و شخصیت افراد بر اساس ارزش‌ها و هنجارهایی می‌داند که خود این نهادها حامل آن هستند.

مجرای انتقال آموزه‌های تعریف شده برای نهاد آموزش و پرورش دارای ابعاد متفاوتی هست. معلم به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین مجاری انتقال اولویت‌های آموزشی هست. برنامه پنهان آموزشی که از طریق نظم زمانی و ترتب دروس و زمان‌های استراحت و ... منتقل می‌شود، مجرای دیگری برای جامعه‌پذیری محسوب می‌شود. استانداردترین مجرای جامعه‌پذیری در مدارس شامل کتب درسی است. کتب درسی تنها مواردی هستند که کاملاً یکسان به افراد عرضه می‌شوند و شرایط برابری از آموزش را فراهم می‌آورند.

محتوای درسی به‌عنوان یکی از اجزای مهم برنامه درسی در تعیین خط‌مشی‌های آموزشی همواره کانون توجه تمامی متصدیان آموزش و پرورش قرار گرفته است. به‌ویژه در نظام‌های آموزشی متمرکز که تمامی

حوزه‌ی اجتماعی بوده است؛ بنابراین به نظر می‌رسد رجوع به آثار متعدد ایشان، شیوه‌ای مناسب برای دستیابی به معیارهای مناسب نظام آموزشی ایران در راستای جامعه‌پذیری باشد.

هر چند مطهری جامعه‌شناس نیست ولی با توجه به ماهیت فعالیت‌های وی که در حوزه آموزش و به شیوه سخنرانی بوده است، مجموعه فعالیت‌های وی در مقوله اجتماعی قرار می‌گیرد. دغدغه‌ی رواج تربیت دینی در سطح جامعه، به‌نوعی حاکی از آن است که شیوه‌ی خاصی از جامعه‌پذیری را مطلوب اجتماع خود می‌دانست و سعی در پیاده‌سازی آن داشته است.

در آثار ایشان گزاره‌های متعددی در مورد رفتارها و هنجارهای اجتماعی و دینی وجود دارند که قابل بررسی و مطالعه است. البته چون وی در مقام ارائه یک نظریه علمی منسجم درباره جامعه‌پذیری نبوده، گزاره‌های یاد شده به‌صورت پراکنده مطرح شده‌اند و این پژوهش به دنبال استخراج ابعاد جامعه‌پذیری در آرای وی و سپس واکاوی کتب درسی علوم اجتماعی از لحاظ مطابقت با آرای مذکور در حیطه جامعه‌پذیری است. کشتی‌آرای و سلطانی‌نژاد (Keshtiaray & Soltani Nejad, 2014) بر مبنای نظریه بازگشت به خود شهید مطهری به مفهوم اسلامی‌سازی مدارس پرداخته‌اند و بر اساس سه زمینه انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی، اهداف اسلامی‌سازی مدارس را در دو سطح دانش و دانش‌آموز واکاوی کرده‌اند.

انتقال ارزش‌های بنیادین به نسل جدید از طریق کتب درسی، مورد پژوهش افراد متعددی بوده است و پژوهشگران تلاش کرده‌اند با بررسی محتوای کتاب‌های درسی برای سؤالات خود پاسخ‌هایی بیابند. نتایج پژوهش یزدانی کاشانی (YazdaniKashani, 2013) نشان می‌دهد که کتاب‌های اجتماعی دوره ابتدایی به‌طور ناقص به عناصر جامعه‌پذیری پرداخته‌اند و ابعاد جامعه‌پذیری در سطوح متفاوتی مورد توجه قرار گرفته است. به‌طوری‌که فراوانی عنصر ارزش‌های اجتماعی در تمامی کتاب‌های

پیدا کرده و در سال‌های پس از انقلاب همواره بر اساس این معیار، تغییرات و حذف و اضافاتی در متن کتب به عمل آمده است تا به‌طور مناسب‌تری در راستای این تغییرات قرار گرفته و به قوام و دوام این تغییرات یاری رساند.

بر اساس تعریف گیدنز (Giddens, 2011) از جامعه‌پذیری، افراد در خلال این فرآیند، نقش‌های اجتماعی را می‌آموزند یعنی توقعاتی را که به‌صورت اجتماعی تعریف می‌شوند و هر کس در هر موقعیت اجتماعی معینی ناچار است از آنها پیروی کند، فلذا این سؤال قابل طرح است که کتاب‌های درسی تا چه اندازه، ظرفیت و محتوای مناسب به‌منظور امکان‌سازی برای جامعه‌پذیری متناسب با الگوهای نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی را دارند.

این امر از آن رو اهمیت دارد که با توجه به ظهور فناوری‌های جدید و گسترش منابع متعدد جامعه‌پذیری نوجوانان و جوانان، رجوع به منابع اصیل و قابل اعتماد، کاری سخت شده است و از سوی دیگر، آموزه‌های موجود در این منابع لزوماً با ساختارهای فکری و فرهنگی حاکم بر این کشور هم‌راستا و هم‌خوان نیست. از این رو و به‌منظور کنترل آسیب‌های مترتب از این فناوری‌های نوظهور، بهره‌گیری از امکانات و قابلیت‌های موجود و ارتقای کیفیت آنها، می‌تواند نقشی کلیدی در تربیت شهروندان داشته باشد. کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین و قابل اعتمادترین منابع موجود برای انتقال آموزه‌های تربیتی است.

استخراج مبانی و الگوهای جامعه‌پذیری معیار برای نظام آموزش و پرورش ایران مستلزم رجوع به اصلی‌ترین منابع مکتوب در این حوزه است. یکی از کلیدی‌ترین منابع، مجموعه سخنرانی‌ها و کتب شهید مطهری است. شهید مطهری از اندیشمندان و نظریه‌پردازان مهم انقلاب اسلامی است که به تصریح خود وی، انگیزه‌ی اصلی که در آثار متعدد علمی ایشان، حتی در حوزه‌های مغایر هم وجود داشته است، حل مشکلات و پاسخگویی به سؤالات

زینالپور و همکاران (Zeinalpoor & et al, 2015) نیز با بررسی میزان توجه به حقوق بشر در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه، مشاهده کرده‌اند که در این کتاب‌ها توجه یکسانی به مفاهیم مربوط به حقوق بشر نشده است و سیر توالی و نحوه عرضه این مفاهیم نیز در این کتب از نظم ویژه‌ای پیروی نمی‌کند.

از دیدگاه برخی پژوهشگران، آموزش مهارت‌های زندگی، مهم‌ترین شکل از جامعه‌پذیری است. دهقانی و همکاران (Dehghani & et al, 2012) با بررسی میزان آموزش مهارت‌های زندگی از منظر سیره نبوی (ص) در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی و راهنمایی به این نتیجه دست یافتند که میزان توجه به مهارت‌های زندگی بر اساس سیره نبوی (ص) در کتب تعلیمات اجتماعی، مجموعاً در حد متوسط به پایین است. حاجی‌زاده و آتشک (Hajizadeh & Atashk, 2015) در تحلیل محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی از منظر صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی، به این نتیجه رسیدند که از نظر پاسخگویان، برخی معیارها مانند اصول اهمیت، اعتبار، سودمندی، قابلیت یادگیری، علاقه فراگیران و توجه به ساختار دانش در حد زیاد و اصل انعطاف‌پذیری در حد متوسط در انتخاب محتوای کتاب مذکور رعایت شده است و برخی مفاهیم مانند غم و اندوه و خشم باید حذف شده و به حل مسئله بیشتر توجه شود.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی است و پژوهشگران با توجه با اهداف تحقیق، روش تحلیل محتوای کیفی و کمی را برای تحلیل داده‌های این تحقیق، انتخاب نموده‌اند. همچنان‌که (Rasouli & Amir Ashtiani, 2011) معتقدند تحلیل محتوای کتب درسی نشان‌دهنده فرهنگ و نگرشی است که در دانش‌آموزان تقویت می‌شود؛ بنابراین این پژوهش در تلاش است تا اصول فرهنگی مد نظر شهید مطهری را با رویکرد کیفی واکاوی نماید و بر اساس مباحث نظری مستخرج از کتب شهید مطهری و با توجه به تعریف (Yarmohammadian, 1998) در مورد

اجتماعی دوره ابتدایی بالاترین درصد و باورهای اخلاقی کمترین درصد را داشت. بررسی تطبیقی بازنمایی هولوکاست در کتاب‌های درسی تاریخ در کشورهای انگلیس و آلمان توسط (Wenzeler, 2003)، نشان می‌دهد با ارائه تصاویر متعدد از قربانیان این مسئله تاریخی، تلاش شده است تا احساس نفرت به این موضوع را به دانش‌آموزان منتقل کنند. سکن و نیتیاوسی (Seken & Nitiasih, 2014) نیز در بررسی بازنمایی مفاهیم فرهنگی - اجتماعی در یک کتاب درسی زبان انگلیسی مشاهده کردند بازنمایی سنین بیشتر مربوط به گروه سنی ۱۲ تا ۱۸ سال بوده و مردان سه برابر زنان بازنمایی شده‌اند. در بیش از ۷۰ درصد از متون محاوره‌ای، فاصله اجتماعی صمیمانه به تصویر کشیده شده است. بررسی کیفی محتوای کتاب حاکی از این است با توجه به هم‌تنیدگی مفاهیم فرهنگی مذکور در متن، یک محتوای فرهنگی اجتماعی منسجم عرضه می‌شود.

شکل‌گیری و تقویت هویت به‌عنوان یکی از کارکردهای اصلی جامعه‌پذیری مورد توجه پژوهشگران مختلف بوده است.

کهنه پوشی و کهنه پوشی (Kohne pooshi & Kohne Pooshi, 2009) در بررسی خود از مبحث هویت در کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی ۱ و ۲ در جامعه چند قومی ایران، نشان داده‌اند کتاب‌های مذکور با تأکید بر هویت ملی، سایر لایه‌های هویتی، به‌ویژه هویت قومی را مسکوت گذاشته‌اند. چو و پارک (Cho & Park, 2014) نیز در بررسی محتوای کتب درسی در کشور کره به نتایج مشابهی رسیده‌اند، به طوری که این ساختار متناقض بر اساس دیدگاه‌های قومیت‌محورانه در کتب درسی، شرایط چند فرهنگی را خدشه‌دار می‌کند. هویت جهانی نیز از جمله ابعاد هویتی و جامعه‌پذیری است که در تحقیق (Gholtash & et al, 2012) مورد توجه بوده و نشان داده‌اند در مجموع در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در هر سه بعد شناختی، عملکردی و نگرشی به ویژگی‌های شهروند جهانی توجه کمی شده است.

در بخش دوم، واحد بررسی، درس و واحد ثبت، مضمون بود. بدین معنا که با بررسی هر یک از درس، مضامینی که مرتبط با ابعاد و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری بوده و حاوی اشاره و بازنمایی این مفاهیم بود، ملاک پذیرش حضور این مفهوم در درس مربوط قرار گرفته است و با نرم‌افزار PASW₂₀ با استفاده از روش آماری تحلیل عاملی اکتشافی، طبقه‌بندی و استخراج مفاهیم و مؤلفه‌ها انجام پذیرفته است.

یافته‌های پژوهش

با تحلیل جمله به جمله کتاب‌ها، چهار مضمون اصلی ظهور کرد. با بررسی دقیق و موشکافانه بر روی تم اول، مشخص گردید که مطهری معتقد است که اعضای جامعه باید نسبت به آن نوعی وابستگی و تعلق پیدا کنند و این امر در طی فرایند زندگی به آنها آموزش داده شود. به همین دلیل نام تم اول، "احساس تعلق اجتماعی" انتخاب گردید. از تجزیه و تحلیل متن کتاب‌ها در مورد احساس تعلق اجتماعی، ۵ مقوله: احساس هویت اجتماعی؛ هنجار پذیری و قانون‌مداری؛ انعطاف‌پذیری؛ احساس عدالت و اعتماد اجتماعی ظهور کردند.

موضوع دوم که از متن کتب مطهری قابل برداشت بود توجه به رعایت اصول سخن گفتن و اجتناب از آسیب‌های رایج در این حوزه بوده است. علاوه بر این در اهمیت برقراری ارتباط نکته‌های متعددی در متن بیان آنها بود و بر حفظ ارتباطات تأکید داشت. بر این اساس نام تم دوم، "گفتگو و ارتباطات اجتماعی" انتخاب گردید. از تجزیه و تحلیل متن کتاب‌ها در مورد گفت‌وگو و ارتباطات اجتماعی، ۲ مقوله: رعایت اصول گفت‌وگو و حفظ ارتباطات اجتماعی ظهور کردند.

تکرار و تأکید بر روی وجه نگرش مسئولانه به امور اطراف در سطح جامعه و محیط‌زیست، حاکی از اهمیت این مفهوم در دیدگاه مطهری است. انجام رفتارها و کنش‌ها به صورتی آگاهانه و مسئولانه بر اساس پذیرش جایگاه خود به عنوان عضوی از جامعه، از مفاهیم بسیار نزدیک به جامعه‌پذیری است و بر این اساس نام تم سوم،

تحلیل محتوا با رویکرد کتب درسی، در این پژوهش، به شناسایی ابعاد جامعه‌پذیری در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره متوسطه پرداخته شده است. با توجه به اینکه هدف مطالعه حاضر، استخراج مؤلفه‌های جامعه‌پذیری از دیدگاه شهید مطهری است، از مجموعه کتب ایشان که شامل ۱۰۸ جلد کتاب و حاصل پیاده‌سازی نوار سخنرانی‌ها است به عنوان سند به منزله داده استفاده شده است. بخش دیگری از منابع مورد استفاده در این پژوهش، کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه بوده است که شامل مطالعات اجتماعی، جامعه‌شناسی (۱)، جامعه‌شناسی (۲) و علوم اجتماعی، چاپ ۱۳۹۲ است.

کتب شهید مطهری و چهار کتاب علوم اجتماعی دوره متوسطه به عنوان جامعه آماری و به شیوه تمام‌شماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و واحد تحلیل پاراگراف بوده است.

داده‌های اولیه به دست آمده از پژوهش حاضر، حاصل بررسی مجموعه کتاب‌های شهید مطهری هستند که در متون آنها، به بازبایی مفاهیم مرتبط با جامعه‌پذیری پرداخته شده است. روند تحلیل به این صورت بود که با تحلیل پاراگراف‌ها به عنوان واحدهای معنایی و با بررسی دقیق متن کتاب‌ها، واحدهای معنایی شناسایی و کدگذاری گردید.

پس از مرحله کدگذاری، کدهای مشابه در دسته‌بندی‌های یکسان با عنوان زیرمقوله دسته‌بندی شده‌اند و سپس برای هر دسته مقوله‌ای تعریف شده است. با ترکیب مقولات هم‌معنا، تم‌های اصلی از داده‌ها برخاستند که نشان‌دهنده جهت‌گیری کلی و انتزاعی متن کتاب‌ها در رابطه با ابعاد مفهوم جامعه‌پذیری است.

در بخش اول، مفاهیم مرتبط با جامعه‌پذیری در آرای مطهری به روش کیفی و استقرایی در چهار تم اصلی و سیزده مقوله استخراج گردیدند و سپس بر اساس چارچوب نظری مستخرج، بسامد این مقولات در کتب درسی علوم اجتماعی مورد کاوش قرار گرفت که در بخش یافته‌ها به آن اشاره می‌شود.

اندیشیدن و شیوه‌های درست این امر، یکی از اصلی‌ترین مبادی دستیابی به اجتماعی منسجم و در حال رشد است که حاوی ویژگی‌های مختص خود است. بر اساس مجموعه مضامینی که در خصوص توجه به توانایی تفکر و برخورداری از استقلال فکری در تصمیم‌گیری، از متون استخراج گردید، نام تم چهارم، "سنجشگرانه‌اندیشی" انتخاب گردید. از تجزیه و تحلیل متن کتاب‌ها در مورد سنجشگرانه‌اندیشی، ۲ مقوله: استقلال فکری و توانایی تفکر ظهور کردند.

"پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی" انتخاب گردید. از تجزیه و تحلیل متن کتاب‌ها در مورد پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ۴ مقوله: احساس مسئولیت در برابر دیگران؛ مشارکت‌پذیری؛ الگوگیری و اهمیت خانواده ظهور کردند.

چهارمین مضمونی که از متن سخنرانی‌ها و کتاب‌های مطهری قابل استخراج بود به توانایی منحصر به فرد نوع بشر پرداخته است. توانایی اندیشیدن یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های بشر با دیگر موجودات است که بسیاری از تفاوت‌های دیگر نیز به نوعی ناشی از دارا بودن این ویژگی شکل گرفته و قوام یافته‌اند. نحوه

جدول ۱. ابعاد جامعه‌پذیری و مقولات مرتبط در آرای شهید مطهری

مقوله	بعد
احساس مسئولیت در برابر دیگران مشارکت‌پذیری الگوگیری اهمیت خانواده	پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی
احساس هویت اجتماعی هنجار پذیری و قانون‌مداری انعطاف‌پذیری احساس عدالت اعتماد اجتماعی	احساس تعلق اجتماعی
رعایت اصول گفتگو حفظ ارتباطات اجتماعی	گفتگو و ارتباطات اجتماعی
استقلال فکری توانایی تفکر	سنجشگرانه اندیشی

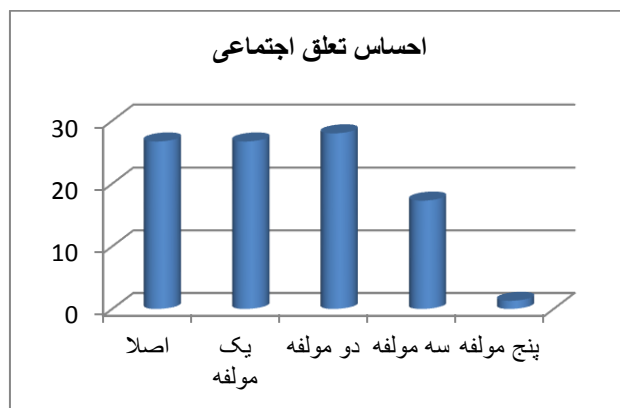
تحلیل محتوای کمی

در این بخش مؤلفه‌ها و ابعادی از جامعه‌پذیری که از متن سخنرانی‌ها و کتاب‌های شهید مطهری به روش تحلیل محتوای کیفی استخراج شده‌اند، ملاک ارزیابی با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی بوده است و به بررسی این سؤال پرداخته شده است که مؤلفه‌های مد نظر شهید مطهری در کتب علوم اجتماعی دوره متوسطه تا چه اندازه مورد توجه بوده است.

بخش دوم پژوهش مربوط به بررسی میزان حضور مؤلفه‌ها و ابعاد جامعه‌پذیری از دیدگاه شهید مطهری در متن کتب علوم اجتماعی دوره متوسطه هست. این بخش به لحاظ روشی، کاملاً متفاوت از روش قبلی انجام می‌پذیرد اما به لحاظ ماهوی و زمینه نظری کاملاً وابسته به بخش اول یافته‌ها است.

احساس تعلق اجتماعی

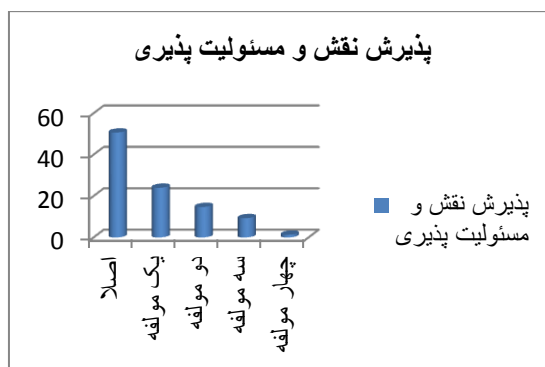
نمودار ۱. بسامد مؤلفه‌های احساس تعلق اجتماعی در کتب درسی علوم اجتماعی

یک مورد، یک درس حاوی هر پنج مؤلفه احساس تعلق اجتماعی بوده است. می‌توان چنین استنباط کرد با توجه با تعداد مؤلفه‌ها این بعد در بخش مهمی از دروس مورد توجه بوده است، اما باید دقت داشت این توجه، یک توجه جامع و متناسب به همه مؤلفه‌ها نیست؛ بلکه در جاهای مختلف، مؤلفه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته‌اند.

در بررسی بُعد احساس تعلق اجتماعی، بر اساس نمودار شماره ۱، مشاهده می‌شود حدود ۲۷ درصد از درس‌های بررسی شده فاقد مفاهیمی در رابطه با احساس تعلق اجتماعی هستند. حدود ۲۷ درصد از موارد، حاوی یک مؤلفه؛ ۲۸ درصد حاوی دو مؤلفه و حدود ۱۷ درصد شامل ۳ مؤلفه احساس تعلق اجتماعی بوده‌اند. تنها در پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی

نمودار ۲. بسامد مؤلفه‌های پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در کتب علوم اجتماعی

مسئولیت‌پذیری اجتماعی بوده است. می‌توان چنین استنباط کرد با توجه با تعداد مؤلفه‌ها این بعد در بیش از نیمی از دروس مورد توجه قرار نگرفته است و در همین مواردی هم که مطالبی مرتبط با پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارائه شده است، این توجه، یک توجه همگن به همه مؤلفه‌ها نیست؛ بلکه در اکثر موارد، تنها یک یا دو مؤلفه از آن مورد توجه قرار گرفته است.

در بررسی بعد پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بر اساس نمودار شماره ۲، مشاهده می‌شود حدود ۵۱ درصد از درس‌های بررسی شده فاقد مفاهیمی در رابطه با پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی هستند. ۲۴ درصد از موارد، حاوی یک مؤلفه؛ حدود ۱۵ درصد حاوی دو مؤلفه و حدود ۹ درصد شامل ۳ مؤلفه پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی بوده‌اند. تنها در یک مورد، یک درس حاوی هر چهار مؤلفه پذیرش نقش و

گفتگو و ارتباطات اجتماعی

نمودار ۳. بسامد مؤلفه‌های گفتگو و ارتباطات اجتماعی در کتب درسی علوم اجتماعی

مؤلفه و حدود ۱ درصد (۱ مورد) نیز حاوی هر دو مؤلفه گفت‌وگو و ارتباطات اجتماعی بوده‌اند. بنابراین همچنان که استنباط می‌شود عملاً در محتوای دروس درباره این بعد از جامعه‌پذیری در کتب علوم اجتماعی توجه جدی وجود ندارد.

بعد گفت‌وگو و ارتباطات اجتماعی دارای دو مؤلفه رعایت اصول گفتگو و حفظ ارتباطات اجتماعی است. در بررسی بعد گفتگو و ارتباطات اجتماعی، بر اساس نمودار شماره ۳، مشاهده می‌شود ۹۲ درصد از درس‌های بررسی شده فاقد مفاهیمی در رابطه با گفتگو و ارتباطات اجتماعی هستند. نزدیک ۷ درصد از موارد، حاوی یک سنجشگرانه اندیشی

نمودار ۴. بسامد مؤلفه‌های سنجشگرانه‌اندیشی در کتب درسی علوم اجتماعی

یک مؤلفه و حدود ۱۱ درصد نیز حاوی هر دو مؤلفه سنجشگرانه‌اندیشی بوده‌اند. بنابراین همچنان که استنباط می‌شود فقر محتوایی درباره این بعد از جامعه‌پذیری در کتب علوم اجتماعی محرز است.

بعد سنجشگرانه‌اندیشی دارای دو مؤلفه استقلال فکری و توانایی تفکر است. در بررسی بعد سنجشگرانه‌اندیشی، بر اساس نمودار شماره ۴، مشاهده می‌شود بیش از ۷۷ درصد از درس‌های بررسی شده فاقد مفاهیمی در رابطه با سنجشگرانه‌اندیشی هستند. ۱۲ درصد از موارد، حاوی

جدول ۴. بسامد مؤلفه‌های جامعه‌پذیری در کتب درسی علوم اجتماعی

ابعاد جامعه‌پذیری				
تعداد مؤلفه‌ها	احساس تعلق اجتماعی	پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری	گفتگو و ارتباطات اجتماعی	سنجشگرانه اندیشی
اصلاً	۲۶/۷	۵۰/۷	۹۲	۷۷/۳
یک مؤلفه	۲۶/۷	۲۴	۶/۷	۱۲
دو مؤلفه	۲۸	۰/۷	۱/۳	۱۰/۷
سه مؤلفه	۱۷/۳	۹/۳	-	-
چهار مؤلفه	۰	۱/۳	-	-
پنج مؤلفه	۱/۳	-	-	-

شهید مطهری استخراج گردیده بود، مبنای بررسی رویکرد مؤلفان کتاب‌های درسی علوم اجتماعی قرار گرفت. با استفاده از فن شمارش، این مسئله ارزیابی گردید که متون کتاب‌های مذکور تا چه اندازه حاوی توجه به مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مستخرج از ایده‌های شهید مطهری بوده است.

با توجه به اینکه، این مقوله‌ها در چهار تم اصلی دسته‌بندی گردیده بودند، با استفاده از فنون تحلیل عاملی اکتشافی، این سؤال مورد کاوش قرار گرفته است که کدامیک از مقولات در یک دسته قرار می‌گیرند؛ یعنی عطف توجه مؤلفان در چه مقولاتی تمرکز داشته است.

جدول شماره ۴، خلاصه بسامد مؤلفه‌های جامعه‌پذیری در کتب درسی علوم اجتماعی را نشان می‌دهد. همچنان که مشاهده می‌شود حدود ۲۷ درصد از دروس، فاقد هر نوع مؤلفه‌ای از احساس تعلق اجتماعی بوده‌اند. نزدیک به نیمی از دروس اشاره‌ای به مؤلفه‌های پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری نداشته‌اند. شدت نادیده‌انگاری بعد سنجشگرانه‌اندیشی بالای ۷۷ درصد و بعد گفتگو و ارتباطات اجتماعی ۹۲ درصد شده است.

تحلیل عاملی اکتشافی

به‌منظور کاوش روابط هم‌تغییری و هم‌مکانی ابعاد و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری، از روش آماری تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. بر این اساس، سیزده مقوله‌ای که از طریق تحلیل محتوای کیفی از سخنان

جدول. کمیت KMO و آزمون کرویت بارتلت

مقادیر شاخص		
۰/۵۹۵		شاخص KMO
۲۴۲,۶	کای دو	آزمون بارتلت
۷۸	درجه آزادی	
۰/۰۰۱	سطح معنی‌داری	

نتایج شاخص $KMO=0/595$ و آزمون بارتلت (۰/۰۰۱) حاکی از این است که کفایت داده‌ها در مورد اجرای تحلیل عاملی تأمین شده است.

جدول ۶. محاسبات بردار ویژه برای مؤلفه‌های مستخرج

محاسبات بردار ویژه			
مؤلفه	کل	درصد واریانس	درصد جمع
۱	۳/۱۳	۲۴/۰۵	۲۴/۰۵
۲	۱/۹۷	۱۵/۱۶	۳۹/۲
۳	۱/۵	۱۱/۵۴	۵۰/۷۵
۴	۱/۱۴	۸/۸۱	۵۹/۵۵
۵	۱/۰۹	۸/۳۸	۶۷/۹۳

تعداد مؤلفه‌های معتبر و قابل استناد بر اساس مقدار بردار ویژه تعیین می‌شود. مؤلفه‌هایی که مقدار بردار ویژه آنها بیشتر از یک باشد، به‌عنوان مؤلفه‌ی معتبر مورد بررسی و توجه قرار می‌گیرد. بر اساس نتایج حاصل از آزمون در جدول شماره ۶، تعداد ۵ مؤلفه استخراج گردیده است که در مجموع حدود ۶۸ درصد از کل تغییرات متغیرهای موجود در مدل توسط این مؤلفه‌ها تبیین می‌گردد.

جدول ۷. ماتریس مؤلفه‌های چرخش یافته به روش واریماکس

مؤلفه					
۵	۴	۳	۲	۱	مقولات
۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۲۴	۰/۱۶	۰/۷۷	الگوگیری
-۰/۱۱	-۰/۰۲	-۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۷۷	اهمیت خانواده
۰/۰۶	۰/۰۱	-۰/۰۵	۰/۲۱	۰/۶۸	اعتماد اجتماعی
۰/۱	-۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۸۸	-۰/۰۶	مشارکت‌پذیری
۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۳	۰/۷۱	۰/۲۲	انعطاف‌پذیری
-۰/۱۵	-۰/۰۹	-۰/۰۶	۰/۶۲	۰/۲۴	احساس مسئولیت در برابر دیگران
۰/۰۶	۰/۰۱	-۰/۴۱	۰/۶	۰/۳۲	هنجار‌پذیری و قانون‌مداری
-۰/۱۵	۰/۰۹	۰/۸۸	-۰/۰۳	-۰/۰۵	توانایی تفکر
۰/۰۱	-۰/۰۷	۰/۸۳	۰/۱۷	۰/۲۱	استقلال فکری
-۰/۱۱	۰/۸۴	۰/۰۹	-۰/۱۲	-۰/۲۲	رعایت اصول گفتگو
۰/۰۹	۰/۷	-۰/۱	۰/۱	۰/۴	حفظ ارتباطات اجتماعی
۰/۸۶	۰/۱	۰/۰۱	-۰/۰۲	۰/۲۱	احساس هویت اجتماعی
۰/۶۲	-۰/۲۶	-۰/۲۴	۰/۰۵	-۰/۳	احساس عدالت

در گروهی دیگر و متغیرهای احساس هویت اجتماعی و احساس عدالت نیز در یک گروه قرار گرفته‌اند. عامل اول که شامل مقولات الگوگیری، اهمیت خانواده و اعتماد اجتماعی است شامل دو مؤلفه از تم پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی و یک مؤلفه از تم احساس تعلق اجتماعی است. عامل دوم که شامل مقولات مشارکت‌پذیری، احساس مسئولیت در برابر دیگران، انعطاف‌پذیری، و هنجار‌پذیری و قانون‌مداری شامل دو مؤلفه از تم پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی و دو مؤلفه از تم احساس تعلق اجتماعی است.

جدول شماره ۷، بار عاملی متغیرها را پس از انجام چرخش واریماکس نشان می‌دهد. بر مبنای مقادیر بارهای عاملی، گروه‌بندی‌های مستخرج با خانه‌های رنگی در جدول قابل مشاهده هستند. این گروه‌بندی‌ها گویای این امر هستند که مؤلفان در نگارش خود، کدام مقولات مربوط به جامعه‌پذیری را در الگوی مشابهی ارائه داده‌اند. همچنان که مشاهده می‌شود مقولات الگوگیری، اهمیت خانواده و اعتماد اجتماعی در یک گروه؛ متغیرهای مشارکت‌پذیری، انعطاف‌پذیری، احساس مسئولیت در برابر دیگران و هنجار‌پذیری و قانون‌مداری در گروه دیگر؛ متغیرهای توانایی تفکر و استقلال فکری در گروه بعد؛ متغیرهای رعایت اصول گفتگو و حفظ ارتباطات اجتماعی

عامل سوم که شامل مقولات توانایی تفکر و استقلال فکری است که شامل مؤلفه‌های تم سنجش‌گرانه‌اندیشی است.

عامل چهارم که شامل مقولات رعایت اصول گفتگو و حفظ ارتباطات اجتماعی که شامل مؤلفه‌های تم گفتگو و ارتباطات اجتماعی است.

عامل پنجم که شامل مقولات احساس هویت اجتماعی و احساس عدالت که شامل دو مؤلفه تم احساس تعلق اجتماعی است.

به‌طور خلاصه می‌توان چنین بیان داشت که ماهیت هم‌آیی مقولات در کتاب‌های درسی بر مبنای تبیین نظری مستخرج از آرای شهید مطهری از همگنی برخوردار نیستند، یعنی برخی مقولات مورد توجه بیشتری بوده و برخی دیگر کمتر مورد توجه واقع شده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

آموزش به دلیل نقشی که در پرورش و شکوفایی توانمندی‌های فرزندان دارد، همواره مورد توجه بوده است. کتاب‌های درسی به‌عنوان یکی از مجاری مهم آموزشی، از نظر صاحب‌نظران آموزش‌وپرورش، همواره محل نقد و واکاوی بوده‌اند و هر نظام آموزشی بر مبنای ایدئولوژی کلان حاکم بر آن، تلاش داشته تا در راستای آموزه‌های بنیانی خود گام بردارد و کتاب‌هایی به‌منظور تقویت و حفظ مبانی خود عرضه بدارد.

وقوع انقلاب اسلامی، تغییر گفتمانی ویژه‌ای را در سطح جامعه ایران ایجاد کرده که نیازمند تدوین متون مرتبط با این گفتمان بوده است. شهید مطهری به‌عنوان یکی از تبیین‌کنندگان و بر سازندگان این گفتمان، در مجموعه سخنرانی‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی، تلاش فراوانی داشته است تا در تبیین این منطق گفتمانی گام بردارد. در بین کتاب‌های درسی، کتاب‌های تعلیمات اجتماعی از جمله مهم‌ترین منابع انتقال مفاهیم مرتبط با جامعه‌پذیری هستند. مجموعه اطلاعات و تمرین‌هایی که در این کتب عرضه می‌شود به‌عنوان ابزاری برای آشنایی دانش‌آموزان با این مفاهیم است. مسئله‌ای که در این

مقاله به دنبال پاسخ‌یابی به آن بوده‌ایم مربوط به این است که آیا مؤلفه‌ها و ابعاد جامعه‌پذیری قابل استخراج از آموزه‌های شهید مطهری است و اینکه این آموزه‌ها تا چه اندازه در متن کتب درسی تعلیمات اجتماعی پیاده‌سازی شده و مد نظر بوده است. به‌منظور پاسخ به این سؤالات از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شده است.

در راستای ماهیت ترکیبی پژوهش، یافته‌های مستخرج و بحث و بررسی آن نیز بر اساس آن دو بخش ارائه گردیده و جمع‌بندی نهایی صورت می‌گیرد. در بخش اول پژوهش به استخراج مؤلفه‌ها و ابعاد جامعه‌پذیری در متن سخنرانی‌ها و کتاب‌های شهید مطهری پرداخته شده است و سپس بر اساس مؤلفه‌ها و معیارهای مستخرج به سراغ کتاب‌های علوم اجتماعی دوره متوسطه رفته و با کمک روش تحلیل محتوای کمی به بررسی این سؤال پرداخته شده است که مؤلفه‌های مد نظر شهید مطهری در کتب علوم اجتماعی دوره متوسطه تا چه اندازه مورد توجه بوده است.

داده‌های خام به دست آمده از پژوهش حاضر، حاصل بررسی مجموعه کتاب‌های شهید مطهری هستند که در متون آنها، به‌بازیابی مفاهیم مرتبط با جامعه‌پذیری پرداخته شده است. روند تحلیل به این صورت بود که با تحلیل جمله به جمله به‌عنوان واحدهای معنایی به دسته‌بندی و کدگذاری مفاهیم اقدام گردید. پس از مرحله کدگذاری، کدهای مشابه در دسته‌بندی‌های یکسان با عنوان زیر مقوله دسته‌بندی شده‌اند و سپس برای هر دسته مقوله‌ای تعریف شده است. با ترکیب مقولات هم‌معنا، تم‌های اصلی از داده‌ها برخاستند که نشان‌دهنده جهت‌گیری کلی و انتزاعی متن کتاب‌ها در رابطه با ابعاد مفهوم جامعه‌پذیری است.

بر اساس تعریف گیدنز که جامعه‌پذیری را فرایندی می‌داند که در خلال آن، افراد نقش‌های اجتماعی را آموخته و درونی می‌کنند (Giddens, 2011: 48) مفاهیمی که شهید مطهری در راستای القاء و آموزش اصول و مبانی اسلامی در سطح عام جامعه تلاش داشته

al,) (Gholtash & et al, 2012), (Cho & Park, 2014) نیز حاکی از آن است در کتب درسی ابعاد موضوعات مورد بررسی به یک اندازه مورد توجه نبود و نویسندگان برخی از ابعاد را بیشتر مورد توجه قرار داده‌اند و برخی دیگر را نادیده گرفته‌اند.

پیشنهاد می‌شود طراحان کتب درسی علوم اجتماعی، از این منظر به بازبینی و توزیع متناسب آموزه‌ها در متن کتب درسی اقدام کنند.

به نظر می‌رسد مؤلفه‌های مستخرج از آموزه‌های شهید مطهری در کتب معارف اسلامی و دین و زندگی، بیشتر قابل بررسی باشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود پژوهشی در این خصوص انجام پذیرد.

منابع

- Aghili,E, Yarmohammadian,M & Saadatmand,Z. (2009). *Evaluating the Contents of Persian Language Textbook (1) of the Junior High School from the Viewpoint of the Teachers of Mobarakeh (Isfahan) City*, Journal of Research in Curriculum Planning, Vol 1 (No 23):67-84 [Persian]
- Assareh,A & Salimi,L. (2013). *Content analysis of science textbook based on Guilford's creativity factors (Text in Persian)*, Journal of Innovation and Creativity in Human Science, Vol 2(No 8):73-102 [Persian]
- Cho,Y & Park,Y. (2014). *Textbook as a contradictory melting-pot: an analysis of multicultural content in Korean*. Asia Pacific Journal of Education. Published online: 19 Aug, DOI:10.1080/02188791.2014.924388.
- Dehghani,M, Hoseini Nasab,S & Hosein Pour,A. (2012). *A study on Holy Prophet's tradition in primary and middle education curriculum of social sciences according to life skills (Text in Persian)*, Quarterly Journal of Educational Innovations, Issue 40:7-32 [Persian]
- Elo,S & Kynga's,H. (2008). *The qualitative content analysis*. Journal Of Advanced Nursing. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x · Source: PubMed.
- Ghaemi,N, Fillahi V & Gholtash,A. (2015). *Evaluation of The Social Sciences Textbook of the First Grade of Guidance School: in terms of following the acceptable criteria and*

منتقل کند، از متن سخنرانی‌های وی در چهار تم اصلی احساس تعلق اجتماعی، پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری، گفتگو و ارتباطات اجتماعی و سنجش‌گرانه اندیشی، تمرکز یافته‌اند و این مفاهیم قابل استخراج از صحبت‌های وی است.

بر اساس یافته‌های پژوهش (Keshtiaray & Soltani, 2014) (Nejad, 2014) مطهری فلسفه و نظام اخلاق اسلامی را بر باز یافتن خود استوار کرده، آن را ریشه همه ارزش‌ها می‌داند و پایه ضد ارزش‌ها را در گم کردن خود می‌داند که با یافته‌های این پژوهش در تم احساس تعلق اجتماعی هم‌سویی معنایی دارد.

بررسی محتوای کتاب‌های درسی علوم اجتماعی نشان داد اقبال چندانی در پرداختن به مفاهیم جامعه‌پذیری مد نظر شهید مطهری در کتاب‌های علوم اجتماعی وجود ندارد. این یافته با یافته‌های پژوهش (Yazdani, 2013) (Kashani, 2013) مبنی بر توجه ناقص به عناصر جامعه‌پذیری در کتاب‌های اجتماعی دوره ابتدایی هم‌سو است. هر چند این نتیجه در نگاه اول، نامطلوب جلوه می‌کند اما باید به دو مؤلفه سطح تحلیل و اهداف آموزشی کتاب توجه کرده و این نتایج را مورد کنکاش و نقد قرار داد. با توجه به این‌که غیر از کتاب تعلیمات اجتماعی سال اول، بقیه کتب، به‌منظور آشنایی دانش‌آموزان علوم انسانی با رشته علمی جامعه‌شناسی تدوین گردیده، فلذا در محتوای دروس، جهت‌گیری عمدتاً در راستای آشنایی با مبانی این رشته بوده است و مفاهیم و متغیرهای کلان در آنها طرح گردیده است. درحالی‌که بازنمودهای فردی جامعه‌پذیری شامل رفتارهای و نگرش‌های سطح خرد و میان فردی است و شهید مطهری در آموزه‌های خود بیشتر این بخش از رفتارها و متغیرها را مد نظر داشته است.

در نتایج حاصل، بعد احساس تعلق اجتماعی بیش از همه ابعاد در کتب علوم اجتماعی مشاهده شده و کمترین اقبال به بعد گفتگو و ارتباطات اجتماعی بوده است. یافته‌های (Kohne pooshi & Kohne Pooshi, 2009)،

- Teorian Kehitta`minen). Werner So`derstro`m, Dark Oy, Vantaa.
- Rasouli, M & Amir Ashtiani, Z. (2011). *Content analysis with curriculum approach*. Tehran: Jamee Shenasan Publication [Persian]
- Rivas-Drake,D. (2011). *Ethnic-racial socialization and adjustment among Latino college students: The mediating roles of ethnic centrality, public regard, and perceived barriers to opportunity*. Journal of Youth and Adolescence, Vol. 40 (No.5: 606-619.
- Seken,I.K & Nitiasih,P.K. (2014). *Sociological Aspects Representation: A Content Analysis on an EFL E-textbook for the Twelfth Graders in Indonesia*. Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris,2(1).
- Sharon, J. (2011). *Ten questions from sociology perspective*. Translated by Manoochehr Saburi. 9th Ed. Tehran: Ney Publication[Persian]
- Wenzeler,B. (2003). *The Presentation of the Holocaust in German and English School History Textbooks - A Comparative Study Contributors*, International Journal of Historical Learning, Teaching and Research. Volume 3 Number 2.
- Yarmohammadian, M. (1998). *Principles of Curriculum Development*, Tehran: publications of Yadvareh Ketab [Persian]
- Yarmohammadian, M. H, Armand, M & Zareei, H. (2009). *Analyzing the Academic textbooks of human sciences based on the proper indices of the academic textbooks*. Ayar, 3. 36-58 [Persian]
- Yazdani Kashani, F. (2013). *Identifying the concept of socialization in the context of the Ejtemaee (social sciences) Books of the elementary periods*. MA Thesis in Educational Psychology. Tehran: Alzahra University [Persian]
- Zeinalpoor,H,Talebzadeh,M & Fathi Vajargah,K.(2015). *Contently analyzing the social science textbooks: regarding the human rights concepts*, Journal of Research in Curriculum Planning , Vol 12 (No 18) :42-53 [Persian]
- standards, Journal of Research in Curriculum Planning , Vol 2 (No 18) :54-63 [Persian]
- Gholtash,A, Salehi,M & Mirzaei,H. (2012).*Content Analysis of Primary School Social Science Curriculum due to the Viewpoint of Global Citizenship Characteristics*, Journal of Research in Curriculum Planning , Vol 2 (No 8) :117-131 [Persian]
- Giddens, A. (2011). *Selected sociology*. Translated by Hasan Chavoshian. 2nd Ed. Tehran: Ney Publication[Persian]
- Hajizadeh,F & Atashk,M. (2015).*Contently analyzing the "Life Skills" textbook based on the principles of content selection and providing correct strategies: from the curriculum planning experts' view points*, Journal of Research in Curriculum Planning, Vol 12 (No 17):123-134 [Persian]
- Homae, R & Mortazavi, M. (2000). *Content analysis of the Farsi (Literature, Persian) Book of the second grade of the elementary school, of the people with hearing disability* [Persian]
- Iman,M & Noushadi,M. (2012). *Qualitative Content Analysis*, Journal of Pazhuhesh,vol 3, (No 2): 15-44 [Persian]
- Keshtiaray,N & Soltani Nejad,N. (2014). *To Islamize schools based on the Motahari's theory of self-return*, Journal of Research in Curriculum Planning, Vol 11, (No 15):1-11 [Persian]
- Kline, P. (2001). *An easy guide to factor analysis*. Translated by Seyyed Jalal Sadr Al-Sadat and Asghar Minaee. Tehran: Samt Publication[Persian]
- Kohne pooshi, S & Kohne Pooshi, S. (2009). *Content analysis of the concept of identity of sociology textbooks 1 & 2 (of literature and human sciences major in the secondary school)*. Curriculum Planning Studies. 13 & 14 (1):125-140[Persian]
- Kynga`s, H & Vanhanen, L. (1999). *Content analysis (Finnish)*. Hoitotiede 11, 3–12.
- Lauri,S & Kynga`s,H. (2005). *Developing Nursing Theories (Finnish: Hoitotieteen*